Національний університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Національний університет водного господарства та природокористування

Кафедра політології, соціології і права

036-106

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Методичні рекомендації до вивчення дисципліни «Політологія» для студентів всіх напрямів підготовки НУВГП заочної форми навчання

Рекомендовано науково –
методичною радою НУВГП
Протокол № ___ від _____

Рівне – 2012

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Методичні рекомендації до вивчення дисципліни «Політологія» для студентів всіх напрямів НУВГП заочної форми навчання /Циганчук А.С., Сталовєрова А.В., Цецик Я.П. – Рівне: НУВГП, 2012 р. – 37 с.

Упорядники: к.ф.н., доц. Циганчук А.С., к.і.н., доц. Сталовєрова А.В., к.і.н., доц. Цецик Я.П.

Відповідальна за випуск: Ткаченко Г.І. - кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології, соціології і права.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

© Циганчук А.С.,
Сталовєрова А.В., Цецик Я.П., 2012

© НУВГП, 2012

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Зміст

Мета і завдання вивчення дисципліни…….....4
Лекція 1. Предмет і методи політології……..5
Лекція 2. Політична влада і політична система
суспільства…….....13
Лекція 3. Держава – головний інститут політичної системи……...18
Лекція 4. Політичні партії та основні типи виборчих систем……..24
Лекція 5. Суспільно-політичні течії……....31
Література……..36

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Мета і завдання вивчення дисципліни

Політологія – самостійна галузь знань у вищій школі й академічній науці. З метою оволодіння студентами системою знань про політичне життя та суспільно-політичні процеси у структурі гуманітарної освіти у вищих навчальних закладах України викладається дисципліна політологія. Політична освіченість, уміння мислити й адекватно сприймати та тлумачити політичні явища і процеси необхідні кожній людині. Студенти вивчають дисципліну згідно із базовою програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України.

Головне завдання вивчення політології полягає в тому, що б майбутні фахівці опанували основними положеннями навчальної дисципліни не лише теоретично, аналізуючи загально політологічні явища і процеси політичного життя України й світу, а також могли дати їм об'єктивну оцінку.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні знати, що:

- політологія допомагає суспільству усвідомлювати наслідки вибору політичного ладу держави;
- саме ця наука забезпечує бачення політичного життя, вирізняє у ньому найважливіші ланки, дійові сили й структури;
- допомагає навчити людину адекватно орієнтуватися в складній соціально-політичній ситуації;
- представляти і захищати свої інтереси, захищати інтереси, права, свободу інших людей і всього суспільства;
- формує у громадян повагу до демократичного порядку і державних інститутів, що його забезпечують, оскільки без політичного порядку свободи окремої особи не буде;
- дозволяє цивілізовано вирішувати свої проблеми у співробітництві з іншими людьми;
- навчає умінню йти на компроміси для безболісного врегулювання різного роду конфліктів;
- формує у людини громадянський обов'язок, відповідальність перед суспільством і державою;
- обмежує вплив політичного радикалізму та екстремізму:

Не менш важливо знати і те, що політична наука має за мету:

- політичну соціалізацію особистості;

Національний університет
водного господарства
та природокористування
- включення індивідів у систему політичних відносин;
- їх орієнтацію на активну участь у творенні держави;
- утвердження демократичних, гуманітарних цінностей свободи, гідності та громадянської відповідальності;
- засвоєння норм цивілізованої політичної поведінки, культури спілкування між громадянами, політичними організація та державою, між країнами та народами;
- формує повагу до прав людини та законів в державі.

Крім того, вивчення політичної науки сприяє розумінню, що:
- політика – це лише арена боротьби, протистояння, конфліктів;
- політика – це не сама наука перемагати, а це й мистецтво жити разом;
- справжнім, не ілюзійним, успіхом і перемогою тут є перемога всіх;
- звертання до зовнішньої сили є проявом внутрішньої слабкості;
- справжні громадянські чесноти не в політичній затятості, а у шануванні та захисті пріоритетів громадянського суспільства;
- стабільність суспільства можливе тільки, як співпраця різних за інтересами соціальних груп.

Уміти:
- аналізувати та об'єктивно оцінювати суспільно-політичні явища і процеси, які відбуваються в Україні;
- формувати власну позицію щодо актуальних політичних проблем сьогодення.

Лекції проводяться у формі діалогу та постановки проблемних завдань. Студенти на лекції можуть ставити запитання і висловлювати свою думку після висвітлення викладачем кожного питання лекції.

Лекція 1. Предмет і методи політології

План

1. Політика як суспільне явище.
2. Взаємодія політики з іншими суспільними сферами.
3. Політологія як наука.
4. Категорії, методи, функції, закони політології.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Завдання для самостійної роботи

1. У різних наукових словниках знайдіть визначення поняття ,,політика,,. Порівняйте їх, й виділіть стрижневі поняття, через які вони розглядаються.
2. Політичне життя включає в себе елементи багатоманітних політичних відносин і дії різноманітних соціальних верств, класів, націй, держав, партій, особистостей. Їх учасники відповідно до своїх інтересів (правильно або не правильно зрозумілих) відстоюють власні позиції, намагаються проводити свою лінію. Які вони? Подумайте й виділіть декілька груп інтересів, котрі реально існують у різних учасників політичного життя.
3. Найбільш суттєвим у політиці – це питання про державну владу, але чи можна всі політичні відносини зводити до влади? Аргументуйте свою позицію.

Політика багатоманітна за своїми видами, характером, змістом і методами. Які види політики ви знаєте? Охарактеризуйте політику: прогресивну, консервативну, реакційну. До якого виду чи типу відноситься політика, що проводиться нинішнім керівництвом України ?
5. Який зв'язок політології з гуманітарними науками, а також із наукою, яку ви професійно вивчаєте ?
6. До категорії політології включають «політичну діяльність», «політичні відносини», «політичні процеси»… Доповніть цей ряд і назвіть інші категорії політології.
7. Добре відомо, що політика має двоїсту природу: з одного боку – вона наука, а з другого – мистецтво. Чому? Аргументуйте свою відповідь.
8. З'ясуйте, як визначається предмет та об’єкт будь-якої науки, у тому числі й політології.
9. Назвіть основні категорії політології.
10. Розгляньте закономірності та методи політології.
11. Складність політології як науки зумовлена різноманітністю її функцій. Визначте ці основні функції.
12. Визначте співвідношення понять «теоретична» і «практична» політологія.
13. Охарактеризуйте соціальну сутність політики.

14. Для чого необхідне ознайомлення кожної людини з основами політичних знань.

15. Політика і релігія.

16. Політика і мораль.

17. Жінка і політика: українські реалії в контексті світового досвіду.

Тестові завдання

Визначте єдину правильну відповідь.

1. Яка із названих дефініцій найбільш точно відтворює поняття «політика»?

а) політика – це діяльність, спрямована на досягнення високих стандартів соціального забезпечення;

б) політика – це діяльність, спрямована на забезпечення ефективного управління економікою;

в) політика – це діяльність, спрямована на здобуття, використання і збереження політичної влади;

г) політика – це діяльність, спрямована на задоволення суспільних потреб.

2. Яка з наведених дефініцій є найбільш невідповідною щодо змісту поняття «політика»?

а) політика – це управління державою;

б) політика – це управління місцевими справами;

в) політика – це управління партійною організацією;

г) політика – це управління навчально-методичним та науковим процесами.

3. В якому пункті перелічені тільки політичні посади?

а) прем'єр-міністр, міністр, держсекретар;

б) голова партії, депутат сільської ради, віце-прем'єр;

в) голова Верховного Суду, Генеральний прокурор, суддя;

г) депутат міської ради, голова обласної ради, голова Національного банку і т.д.

4. В якому пункті перелічені тільки політичні органи?

а) Національний банк, ДПА, Антимонопольний комітет;

б) міністерство, обласна рада, уряд;

в) генеральний штаб армії, СБУ, генеральна прокуратура;

г) парламент, президент, міська рада Києва.

5. Назвіть фактор, який визначає моральність політики:

а) вплив церкви на державу;

б) вплив вільних ЗМІ;

в) високоморальний президент з диктаторськими повноваженнями;

г) депутати – патріоти.

6. Назвіть фактор, який визначає аморальність політики:

а) розмежування політики і бізнесу;

б) вільна конкуренція між учасниками політичного процесу;

в) підтримка політика церквою під час виборів;

г) збалансований механізм стримувань і противаг між органами політичної влади.

7. Політика позитивно впливає на економіку, якщо вона:

а) застосовує протекціонізм у промисловій політиці;

б) забезпечує стабільність національної валюти;

в) ефективно захищає тільки національного виробника;

г) збільшує витрати на соціальну допомогу.

8. Політика як діяльність виникла в умовах:

а) виникнення класів;

б) виникнення міст;

в) виникнення держави;

г) виникнення поділу праці.

9. Політика негативно впливає на економіку, якщо вона:

а) надає пріоритет інтересам національного виробника над інтересами національного споживача;

б) сприяє впливу іноземного капіталу;

в) забезпечує вільне функціонування фондового ринку;

г) скасовує податкові та митні преференції деяким бізнесовим структурам.

10. Які фактори сприятливо впливають на дотриманнями політиками верховенства права?

а) моніторинг міжнародних правових організацій;

б) вільні ЗМІ;

в) жорстка конкуренція між політичними силами;

г) усі відповіді є правильними.

11. Який із факторів стимулює недотримання політиками верховенства права?

Національний університет водного господарства та природокористування

а) широкі політичні привілеї правлячої еліти;
б) відсутність правового статусу опозиції;
в) висока довіра до харизматичного лідера;
г) всі відповіді є правильними?

12. Яка з наведених цінностей найбільше сприяє демократизації політики?

а) ненависть до ворогів нації;
б) віра в національну правду;
в) зневіра у можливість подолати корупцію;
г) віра у прогрес?

13. Який з наведених принципів взаємодії політики і релігії є сприятливим для демократичного розвитку суспільства?

а) папоцезаризм;
б) цезаропапізм;
в) забезпечення правових умов для утвердження релігійного плюралізму;
г) верховенство традиційної національної церкви;

14. Політик – це особа, яка професійно здійснює діяльність у:

а) адміністративному апараті держави;
б) громадській організації;
г) секретаріаті національної безпеки та оборони;
в) усі відповіді правильні?

15. Яка із наведених дефініцій найбільш точно відповідає сучасному поняттю «ефективна політика»?

а) політика, з допомогою якої правляча еліта довго утримує політичну владу;
б) політика, яка забезпечує поліпшення добробуту громадян країни;
в) політика, яка створює сприятливі умови для економічного зростання;
г) політика, яка здійснюється моральними засобами?

16. Яка із наведених дефініцій найбільш точно відповідає поняттю «стабільна політика»?

а) політика, яка забезпечує безконфліктність протікання політичних процесів;
б) політика, яка передбачає наявність єдиного центру прийняття політичних рішень;

Національний університет водного господарства та природокористування

в) політика, яка ґрунтується на сталих, прогнозованих правилах гри;

г) політика, спрямована на найбільш повну реалізацію національних інтересів.

17. Яка з дефініцій найбільш точно відповідає поняттю «політологія»?

а) політологія – наука про державне управління;

б) політологія – наука про закономірності розвитку суспільства;

в) політологія – наука про закономірності і тенденції функціонування та розвитку політики, політичних систем, їх взаємодію з іншими суспільними інститутами;

г) політологія – наука про політичні аспекти функціонування всіх суспільних систем.

18. З погляду кратологічного підходу до розуміння політичної науки, політологія - це:

а) наука про державну владу;

б) наука про всі владні процеси в суспільстві;

в) наука про механізми формування та розподілу політичної влади;

г) наука про взаємодію адміністративної, правової та військової влади;

19. З погляду моністичного підходу політологія включає:

а) політичну філософію;

б) політичну соціологію;

в) політичну географію;

г) знання про політичні процеси та політичні системи;

20. Який із наведених законів відповідає групі законів розвитку?

а) закон «олігархізації партій»;

б) закон революції;

в) закон розподілу владних повноважень;

г) закон децентралізації влади;

21. Яке із наведених суджень відповідає парадигмі або методу біхевіоризму?

а) поведінка політика залежить від символічних комунікацій;

Національний університет водного господарства та природокористування

б) поведінка політика залежить від суспільних цінностей і норм;

в) поведінка політика залежить від політичної ситуації;

г) поведінка політика визначається політичною структурою (партією, державним органом та ін.)?

22. Яке із наведених суджень відповідає парадигмі або методу постмодернізму?

а) політичний курс залежить від політичного режиму;

б) політичний курс визначається цінностями політичної еліти;

в) політичний курс ґрунтується на балансі суспільних інтересів;

г) політичний курс залежить як від політичного режиму, так і від культури політичної еліти та політичної ситуації.

23. Яке із наведених суджень не відповідає жодній із сучасних парадигм?

а) політика визначається економічними інтересами;

б) політика визначається культурно-релігійними факторами;

в) політика залежить від геополітичного фактору;

г) жодне?

24. З погляду структурного функціоналізму пріоритетним для політолога є вивчення:

а) політичної системи;

б) політичної поведінки;

в) політичної комунікації;

г) політичної технології.

25. З погляду символічного інтеракціонізму пріоритетним для політолога є вивчення:

а) політичної поведінки;

б) політичної мови як форми взаємодії;

в) взаємодії партійної та виборчої систем;

г) сукупності всіх політичних факторів.

26. В якому пункті перелічені категорії політиків регіонального рівня?

а) депутати районних рад, міністри;

б) голови обласних рад, міські голови;

Національний університет
водного господарства
та природокористування

в) міський голова Києва, депутати обласних рад;

г) міністри уряду Кримської автономної, депутати міської ради?

27. Яке із наведених суджень найбільше відповідає сучасному розумінню політики?

а) політика завжди аморальна;

б) політика моральна лише в окремих випадках;

в) політика повинна бути завжди моральна;

г) моральність політики визначається моральністю політиків.

28. В якому судженні виражена аналітична функція політології?

а) політологія описує політичні події;

б) політологія розробляє політичні проекти;

в) політологія з'ясовує природу політичних явищ;

г) політологія прогнозує політичні події;

29. Об'єктом вивчення політології є:

а) держава;

б) державні органи управління;

в) державні політичні інститути;

г) соціальна структура суспільства.

30. Моральність політики забезпечує прогрес, коли вона ґрунтується на принципах:

а) релігійно-традиційних;

б) етнокультурних;

в) порядності політиків;

г) сучасного глобалізму та лібералізму.

Література

1. Горлач М.І., Кремень В.Г. Політологія: наука про політику. – К.: Центр учбової літератури, 2009.
2. Шляхтун П.П. Політологія . – К.: 2010.
3. Юрій М.Ф. Основи політології. – К.:Кондор, 2009.
4. Погорілий Д.Є. Політологія: кредитно-модульний курс. – К.: Центр учбової літератури «Іккос», 2008.
5. Політологія: лекційний курс і практикум. За ред Т.В., Гончарук. - Тернопіль: Астан, 2009.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

6. Політологія: навчальний посібник для студентів всіх напрямків підготовки НУВГП // Ткаченко Г.І., Г.В.Новічков, А.С.Циганчук, Когут О.В. , Шевчук Т.Є., Давидович С.Н., Сталоверова Г.В., Цецик Я.П. – Рівне: НУВГП, - 2008.
7. Шанько В.І., Чорна Н.В., Політологія. – К.: 2007.
8. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія. Навчальний посіб. – К.: Знання, 2008.

Лекція 2. Політична влада і політична система суспільства

План

1. Сутність і види влади. Політична влада.
2. Ресурси та легітимність політичної влади.
3. Політична система суспільства: поняття, структура та механізм функціонування.
4. Типи політичних систем. Політична система України.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Завдання для самостійної роботи

1. Згадайте, що в природничих та гуманітарних науках називається системою і дайте відповідь на запитання, що таке політична система?
2. Від чого залежить формування тієї чи іншої політичної системи в різні історичні епохи в різних країнах?
3. Які функції виконує політична система?
4. В чому різниця між поняттями ,,політична система,, й ,,політичний режим,, ?
5. Що виступає стрижнем політичної системи?
6. Апріорі прийнято вважати, що республіканська політична система демократичніша, ніж монархічна. Англія функціонує як конституційна монархія, фашистська Німеччина була республікою. Чим же визначається рівень демократичності цих країн: політичною системою чи режимом ?
7. Політична влада як основний атрибут політичної системи.
8. Легітимність політичної влади й можливість її досягнення.
9. Концепції політичної влади.

Національний університет водного господарства та природокористування

10. Особливості становлення та розвитку політичної системи України.
11. Політична система однієї із зарубіжних країн (за вибором студента).

Тестові завдання

Визначити єдину правильну відповідь.

1. Кратологічний мотив проявляється у прагненні отримати:
а) багатство;
б) славу;
в) насолоду;
г)владу.

2. На ерозію влади найбільше впливає такий фактор:
а) воля особистості;
б) вільні ЗМІ;
в) авторитарні режими;
г) всі відповіді правильні.

3. Ерозії влади запобігає такий фактор:
а) децентралізація влади;
б) корупція;
в) державна монополія ЗМІ;
г) всі відповіді правильні.

4. Політична влада, на відміну від адміністративної, включає:
а) владу менеджерів великих корпорацій;
б) владу менеджерів виборчих компаній;
в) владу партійних лідерів;
г) владу обласних і районних держадміністрацій.

5. В якому з наведених суджень відображена парадигма легітимності?
а) влада опирається на поліцію, державний апарат, ідеологію;
б) влада опирається на зрілу громадянську думку;
в) влада опирається на закони та владу;
г) всі відповіді правильні.

6. Публічність влади передбачає:
а) прийняття ефективних рішень;
б) прийняття високоморальних і патріотичних рішень;
в) прийняття прозорих і відкритих рішень;

г) усі відповіді правильні.

7. В Україні влада на сучасному етапі характеризується як:

а) ліберально-демократична;

б) авторитарна;

в) перехідна від авторитарно-олігархічної до ліберально-демократичної;

г) перехідна від авторитарно-олігархічної до авторитарної.

8. Політична система є підсистемою:

а) держави;

б) нації;

в) суспільства;

г) соціально-класової структури.

9. Фактором, який забезпечує стабільність і демократичність політичної системи, є:

а) концентрація влади в руках президента;

б) концентрація влади в руках прем'єр-міністра;

в) механізм стримувань і противаг;

г) централізація політичної влади.

10. Фактором, який не забезпечує стабільність і демократичність політичної системи є:

а) вільні ЗМІ;

б) юридичний статус опозиції;

в) демократизація влади;

г) слабкі контрольні функції парламенту.

11. Для політичних систем розвинутих країн характерною ознакою є:

а) політична нетерпимість;

б) поєднання політики і бізнесу;

в) розмежування політики й адміністративної діяльності;

надмірна концентрація влади в руках президента;

в) поєднання політики і бізнесу;

г) відсутність парламентської опозиції.

13. Політична система України на сучасному етапі еволюціонує у напрямку:

а) посилення авторитаризму;

б) послаблення демократичних механізмів;

в) розширення прав олігархів;

Національний університет
водного господарства
та природокористування

г) становлення збалансованого механізму державної влади.

14. Політична система України успадкувала традиції:

а) верховенства права;
б) політичного плюралізму;
в) пріоритету ,,шапки,, над ,,головою,,;
г) поваги до інтелектуальної свободи.

15. Критеріями ефективності політичної системи на сучасному етапі є:

а) збільшення видатків на соціальну сферу;
б) забезпечення сталої динаміки економічного зростання;
в) розподіл ресурсів на користь національно свідомої еліти;
г) захист національного виробника.

16. Політичну систему можна типологізувати за:

а) типом правої системи;
б) типом економічної системи;
в) типом політичного режиму;
г) типом формування адміністративного апарату.

17. Ліберально-політична система, як правило, передбачає:

а) верховенство влади;
б) збільшення соціальних видатків;
в) розширення прав олігархів;
г) становлення збалансованого механізму державної влади.

18. Латиноамериканська модель політичної систем ґрунтується на:

а) розвинутій партійній конкуренції;
б) концентрації влади в руках президента;
в) концентрація влади в руках прем'єр міністра;
г) всі відповіді правильні.

19. Англосаксонська модель політичної системи ґрунтується на традиціях:

а) протестантської етики;
б) державного регулювання економіки;
в) політичного панування над своїм народом;
г) клієнтилізму.

20. Для мусульманської моделі політичної системи характерні ознаки:

а) політичний плюралізм;
б) вагома роль духовенства в політичному житті;

Національний університет водного господарства та природокористування

в) розвинутий парламентаризм;
г) збалансований механізм державної влади.

21. Слов'яно-православна модель політичної системи ґрунтується на культурних традиціях:

а) лібералізму;
б) поєднання політичного і духовного гніту;
в) розвинутого громадянського суспільства;
г) всі відповіді правильні.

Література:

1. Горлач М.І., Кремінь В.Г. Політологія: наука про політику. – К.: Центр учбової літератури, 2009.
2. Погорілий Д.Є. Політологія: кредитно-модульний курс. – К.:центр учбової літератури ,,Інкос,,, 2008.
3. Шанько В.І., Чорна Н.В. та ін.. Політологія. – К.:2008.
4. Шляхтун П.П. Політологія, Підручник. – К.: Либідь 2002.
5. Шляхтун П.П. Політологія, Підручник. – К.: Либідь 2010.
6. Юрій М.Ф. Основи політології. – К.: Кондор, 2009.
7. Гелей С.Д. Гутар С.М. Політологія. – К.:Знання, 2008.
8. Політологія: Навчальний посібник для студентів всіх напрямків підготовки НУВГП /Ткаченко Г.І., Новічков Г.В., Циганчук А.С., Когут О.В., Шевчук Т.Є. Давидович С.Н., Сталоверова Г.В., Цецик Я.П.– Рівне :НУВГП – 2008.
9. Політологія лекційний курс і практикум // за ред. . Г.В. Гончарук .- Тернопіль: Астон, 2009.
10. Політологія: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / М.І. Панов, Л.М. Герасіна, В.С. Муравський. – К.: 2008.
11. Лещенко В. Трансформації політичної системи та роль політичних еліт у розвитку суспільства // Віче. – 2009. - №11 - С. 25-27.
12. Слуть С. Політична система та політичне лідерство – процеси взаємодії // Віче. -2009- №10 - С. 30-32.

Національний університет водного господарства та природокористування

Лекція 3. Держава – головний інститут політичної системи

План

1. Сутність, структура і функції держави.
2. Типи держави.
3. Форми державного правління і державного устрою.
4. Політичний режим та його різновиди.
5. Правова держава і громадянське суспільство.

Завдання для самостійної роботи

Дайте загальну характеристику наступних понять:
1. Соціальна держава .
2. Правова держава.
3. Становлення та розвиток громадянського суспільства в Україні : здобутки та перспективи.
4. Досвід України у формуванні правової держави.
5. Поліційна держава.
6. Форми державного правління.
7. Форми державного устрою.
8. Держава – поліс.
9. Держава – імперія.
10. Майбутність держави.
11. Розбудова України як суверенної, незалежної, демократичної, правової держави.
12. Національна держава.

Тестові завдання

1. В якому із суджень виражена суть держави з позиції позитивізму?

а) держава – політична організація, яка виражає загальну волю спільних інтересів;

б) держава – політична організація нації, яка формує право і забезпечує правопорядок;

в) держава – організація економічно пануючого класу;

Національний університет
водного господарства
та природокористування

г) всі відповіді правильні?

2. В якому із суджень виражена органічна концепція походження держави?

а) держава виникла внаслідок майнової нерівності;

б) держава виникла внаслідок завоювання одних етносів іншими;

в) держава виникла внаслідок розподілу праці та спеціалізації суспільних функцій;

г) держава виникла внаслідок необхідності централізації управління іригаційними системами?

3. В якому із суджень виражена суть концепції «тоталітарної держави» Шмідта?

а) держава – політична організація правопорядку;

б) держава – політична організація класового панування;

в) держава – організація політичної влади, яка виражає єдину волю нації;

г) всі відповіді правильні?

4. В якому із суджень виражена психологічна концепція походження держави?

а) держава виникла внаслідок виникнення класів;

б) держава виникла на основі продовження владних відносин батька в сім'ї;

в) держава виникла як необхідність врегулювання сексуальних відносин у суспільстві;

г) держава виникла внаслідок підкорення одних народів іншими;

5. Яка із дефініцій найбільш повно відповідає поняттю «державний суверенітет»?

а) самостійність державної влади;

б) незалежність державної влади віж зовнішніх чинників;

в) самостійність, незалежність, верховенство державної влади на всій території країни;

г) незалежність монарха від церкви?

6. Державна влада не є складовою таких систем:

а) політичної;

б) економічної;

в) правової;

г) всі відповіді правильні.

Національний університет водного господарства та природокористування

7. В яку із систем не входять державні органи?

а) адміністративну;

б) духовно-культурну;

в) правову;

г) політичну?

8. Який із органів не є органом державної політичної влади?

а) Національний банк;

б)Верховна рада Кримської автономії;

в) уряд;

г) міська рада?

9. Який із органів держави входить в адміністративну систему?

а) парламент;

б) секретаріат Верховної Ради;

в) уряд;

г) Генеральний штаб ЗСУ?

10. Який із органів держави не входить у правову систему?

а) Конституційний Суд;

б) міністерство юстиції;

в) Верховний суд;

г) районна прокуратура?

11. В якому судженні виражена основна функція держави з позиції лібералізму?

а) розподіляти суспільні блага;

б) узгоджувати класові інтереси;

в) забезпечувати економічне зростання;

г) захищати права і свободи громадян?

12. В якому судженні виражена основна функція держави з позиції соціал-демократії?

а) забезпечувати домінування в геополітичному просторі;

б) захищати інтереси правлячої еліти;

в) справедливо розподіляти бюджетні кошти;

г) всі відповіді правильні?

13. Форма держави включає такі елементи:

а) партійну структуру;

б) етнічну структуру;

Національний університет водного господарства та природокористування

в) адміністративно-територіальні одиниці;

г) розподіл повноважень між державними органами та органами регіонального й місцевого самоврядування.

14. Елементами форми держави є:

а) міністерство;

б) політичний режим;

в) політична система;

г) всі відповіді правильні.

15. Правова держава на відміну від поліцейської передбачає:

а) верховенство влади;

б) концентрацію влади в руках силових структур;

в) конституційний правопорядок;

г) всі відповіді правильні.

16. Соціальна держава на відміну від правової передбачає:

а) верховенство права;

б) плюралістичну демократію;

в) забезпечення високих соціальних стандартів за рахунок бюджету;

г) всі відповіді правильні.

17. Соціальна держава на відміну від правової не передбачає:

а) партнерство між урядом, бізнесом і робітниками;

б) збільшення бюджетних витрат на соціальну сферу;

в) більш надійний захист громадян під час кримінального процесу;

г) менш активне стимулювання ділової активності.

18. Федеративна держава па відміну від унітарної децентралізованої передбачає:

а) наявність представників уряду (комісарів, губернаторів) на регіональному рівні;

б) наявність конституції для суб'єктів федерації;

в) наявність законодавчих і виконавчих органів влади;

г) всі відповіді правильні.

19. Централізована унітарна держава на відміну від децентралізованої передбачає:

а) наявність представників уряду на регіональному рівні;

б) реальне місцеве і регіональне самоврядування;

в) законодавчі повноваження представницьких регіональних органів;

Національний університет
водного господарства
та природокористування

г) розпорядження регіональними та місцевими коштами державною адміністрацією.

20. Назвіть найбільш характерну рису парламентської республіки:

а) президент обирається непрямими виборами;
б) главою державного управління є монарх;
в) президент може розпускати парламент;
г) президент контролює уряд.

21. Назвіть характерну ознаку дуалістичної монархії:

а) уряд підзвітний парламенту і підконтрольний монарху;
б) монарх має рівний статус з прем'єр-міністром;
в) прем'єр-міністр самостійно звільняє і призначає членів уряду;
г) основним політичним органом є парламент.

22. В якій із названих країн функціонує сучасна абсолютна монархія?

а) Ірак;
б) Саудівська Аравія;
в) Марокко;
г) Іран?

Національний університет
водного господарства
та природокористування

23. Президентська республіка па відміну від напівпрезидентської передбачає:

а) статус президента як глави держави й уряду;
б) контроль президента над урядом;
в) підзвітність уряду парламентові;
г) заборону президенту накладати вето на закон.

24. Україна за формою державного правління в пореформений період є:

а) президентською республікою;
б) президентсько-парламентською республікою;
в) парламентською республікою;
г) парламентсько-президентською республікою.

25. Яка із названих посад не входить у систему державної влади?

а) комісар в Італії;
б) губернатор в Іспанії;
в) воєвода у Польщі;
г) голова уряду АР Крим?

26. Яка із названих ознак не є атрибутом держави?

Національний університет водного господарства та природокористування

а) суверенітет;
б) громадянство;
в) межі адміністративно-територіальних одиниць;
г) національний гімн?

27. Яка із названих посад не є елементом держави?

а) голова джунти в Італії;
б) голова сейму в Польщі;
в) губернатор в Іспанії;
г) голова обласної адміністрації в Україні?

28. Який із названих термінів вживається часто як синонім терміна "держава"?

а) суспільство;
б) політична влада;
в) нація;
г) країна?

29. За формою державного устрою держава може бути:

а) парламентською республікою;
б) конституційною монархією;
в) федеративною державою;
г) абсолютною монархією.

30. СРСР до перебудови за формою державного правління мав статус:

а) президентської республіки;
б) народної республіки;
в) парламентської республіки;
г) соціалістичної республіки.

31. Яка із названих країн не є федеративною?

а) Канада;
б) Росія;
в) Іспанія;
г) Бразилія?

32. Україна як держава вважається офіційно спадкоємницею:

а) УНР;
б) ЗУНР;
в) УРСР;

Національний університет
водного господарства
та природокористування

г) всі відповіді правильні.

Література

1. Горлач М.І., Кремень В.Г. Політологія: наука про політику.- К.: Центр учбової літератури, 2009.
2. Шляхтун П.П. Політологія. Підручник.-К.: Либідь, 2010.
3. Юрій М.Ф. Основи політології. - К.: Кондор, 2009.
4. Політологія : навчальний посібник для студентів всіх напрямків підготовки НУВГП // Ткаченко Г.І., Новічков Г.В., Циганчук А.С., Конут О.В., Шевчук Т.Є., Цецик Я.П., Сталоверова Г.В., Давидович С.Н.
5. Політологія: лекційний курс і практикум // За ред. Т.В. Гончарук.- Тернопіль: Астон, 2009.
6. Політологія: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів // М.І. Панов, Л.М. Герасіна, В.С. Журавський. - К.:2008.
7. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія, навчальний посібник .- К.: «Знання», 2008.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Лекція 4. Політичні партії та основні типи виборчих систем

План

1. Сутність політичної партії. Функції політичних партій.
2. Типологія політичних партій. Партійні системи.
3. Типи сучасних виборчих систем.
4. Особливості партійної і виробничої системи в Україні.

Завдання для самостійної роботи

1. Що таке політична партія, які причини її формування?
2. Партії з'явилися разом із політикою як певним видом діяльності. Але їх функції і ставлення суспільства до них мінялися. Чим відрізняються сучасні партії від партій Античного світу чи партій Середньовіччя?

Національний університет водного господарства та природокористування

3. Чим різняться між собою партія, суспільна організація, суспільний рух?
4. Які відомі вам підстави для типізації партії?
5. Яка ленінська парадигма партії та історичні рамки її реалізації?
6. Чим визначається виникнення і функціонування багатопартійної системи?
7. Які проблеми і труднощі становлення багатопартійної системи у сьогоднішній Україні, країнах СНД?
8. Охарактеризуйте мажоритарну виборчу систему.
9. Покажіть переваги і недоліки пропорційної виборчої системи.
10. Охарактеризуйте виборчу систему України.
11. Чи існує взаємодія форм правління, партійних і виборчих систем?
12. Що розуміють під абсентеїзмом? Які причини цього явища?

Національний університет водного господарства та природокористування

Тестові завдання

Визначити єдину правильну відповідь.

1. Які із перерахованих нижче ознак не є ознакою політичної партії?

а) ідеологічна спільність людей;
б) наявність організації;
в) наявність силової структури;
г) головне завдання – завоювання державної влади.

2. Хто із західних політологів поділив партії на масові і кадрові?

а) М. Вебер;
б) Р. Міхельс;
в) М. Дюверже;
г) Дж. Сарторі.

3. До якої із багатопартійних систем відноситься партійна система України?

а) поміркованого плюралізму;
б) поляризованого плюралізму;
в) атомізована;
г) двоблокова;

4**. З поміж нижче наведених функцій не є функцією партії?**

Національний університет
водного господарства
та природокористування
а) представлення і захист спеціальних інтересів певного класу, групи;
б) правозахисна;
в) ідеологічна;
г) емоціонально- інтеграційна.

5. Якої стадії у розвиткові політичних партій не назвав М. Вебер?

а) аристократичні угрупування;
б) політичні клуби;
в) масові партії;
г) кадрові партії.

6. Яка партійна система характеризується панівним становищем однієї партії за наявності інших партій та відсутності політичної конкуренції?

а) система домінуючої партії;
б) система обмеженого плюралізму;
в) атомізована система авторитарної псевдопартійності;
г) багатопартійна система;

7. В якій країні існує однопартійна система?

а) Китай;
б) Іран;
в) Куба;
г) Ізраїль.

8. Партії, на відміну від громадянських організацій, неповинні виконувати роль:

а) нелегальної опозиції;
б) лобіювання гендерних інтересів;
в) формування виконавчої влади;
г) парламентської опозиції.

9. Партія, на відміну від громадянської організації, є суб'єктом:

а) політичного процесу;
б) політичного управління;
в) лобіювання протирелігійних інтересів;
г) всі відповіді правильні.

10. Партія в розвинутих країнах є основним елементом:

а) громадянського суспільства;
б) політичної системи;
в) політичної та адміністративної систем;

Національний університет
водного господарства
та природокористування
г) всі відповіді правильні.

11. Виборча система не включає :

а) віковий ценз;

б) тип виборчого....;

в) спосіб голосування;

г) спосіб розподілу мандатів.

12. Сучасні виборчі системи включають в себе такі цензи :

а) вікові;

б) майновий;

в) гендерний;

г) всі відповіді правильні.

13. Пропорційна виборча система на відміну від мажоритарної не передбачає:

а) врахування ідеологічних аспектів;

б) пріоритет іміджу особи іміджу партії;

в) реалізацію політичних інтересів національних меншин;

г) всі відповіді правильні

Національний університет
водного господарства
та природокористування

14. Як називається виборче право, що надає громадянам право бути обраним?

а) загальне;

б) активне;

в) рівне;

г) пасивне.

15. Яка виборча система вводить «виборчий бар'єр»?

а) мажоритарна система абсолютної більшості;

б) мажоритарна система відносної більшості;

в) пропорційна;

г) куріальна.

16. Яка виборча система діє нині в Україні на парламентських виборах?

а) мажоритарна система абсолютної більшості;

б) мажоритарно-пропорційна система;

в) пропорційна.

17. Байдуже ставлення людей до здійснення своїх політичних прав та громадянських обов'язків, насамперед ухилення від участі у виборах – це:

а) ізоляціонізм;

б) абсентеїзм;

Національний університет водного господарства та природокористування
в) конформізм;
г) опозиція.

18. Яке питання, згідно Конституції України, вирішується лише всеукраїнським референдумом?

а) питання змін територій України;
б) питання амністії;
в) питання бюджету;
г) питання про податки.

19. Результати референдуму визначаються за:

а) мажоритарним принципом;
б) пропорційним принципом;
в) пропорційно-мажоритарним;
г) куріальним.

20. Батьківщиною референдуму є:

а) Франція;
б) Швейцарія;
в) США;
г) Швеція.

21. Всеукраїнський референдум з питання «Чи підтримуєте ви Акт проголошення незалежності України?» відбувся:

а) 8 грудня 1991 р;
б) 24 серпня 1991 р;
в) 16 липня 1990 р;
г) 1 грудня 1991 р.

22. Масові партії, за М.**Дюверже, на відміну від кадрових, передбачають:**

а) надання переваги виборчому прагматизму над ідеологією;
б) наявність професійного апарату;
в) залучення членів партії до активної партійної роботи;
г) відсутність партійної ідентифікації.

23. За класифікацією А. Лейпхарта партійні системи поділяються на:

а) двопартійні;
б) олігархічні;
в) обмеженого плюралізму;
г) лівоцентристські праві.

24. Структурним елементом партійної системи є:

а) спосіб голосування;

Національний університет водного господарства та природокористування
б) спосіб розподілу мандатів;
в) юридичний статус партії;
г) механізм державного фінансового контролю.

25. Який із названих елементів не є елементом партійної системи?

а) юридичний статус партії;
б) статус парламентської партійної опозиції;
в) партійний механізм функціонування уряду;
г) ідеологічна платформа масового руху?

26. Виборча система не включає:

а) віковий ценз;
б) тип виборчого округу;
в) спосіб голосування;
г) спосіб розподілу мандатів.

27. Яка категорія громадян не є позбавлена пасивного виборчого права у англосаксонській моделі політичної системи?

а) банкрути;
б) чиновники;
в) військові;
г) члени уряду, які були відправлені парламентом у відставку?

28. Сучасний виборчий процес включає такі виборчі цензи:

а) віковий;
б) майновий;
в) тендерний;
г) всі відповіді правильні.

29. Принцип джеремендеризму передбачає:

а) зміну меж виборчих округів у зв'язку зі зміною чисельності населення;

б) зміну меж виборчих округів у зв'язку зі зміною виборчого законодавства;

в) зміну меж виборчих округів з метою збільшення електоральної підтримки правлячої партії;
г) всі відповіді правильні.

30. Яке із названих суджень відповідає поняттю "прямі вибори"?

Національний університет
водного господарства
та природокористування
а) депутати районної ради обирають депутатів обласної ради;
б) рада обирає голову;
в) міська громада обирає мера;
г) законодавчі збори штатів обирають суддів?

31. Яке із названих суджень відповідає поняттю "загальні вибори"?

а) громада обирає бургомістра;
б) міські жителі обирають двох депутатів від 100 тисяч мешканців;
в) селяни обирають двох депутатів від 1 тисячі мешканців;
г) поміщики обирають 10 депутатів від 100 тисяч населення?

32. Мажоритарна система не передбачає вибори:

а) по одномандатних округах;
б) по багатомандатних округах;
в) окремих кандидатів по багатомандатних округах;
г) депутатів за регіональними партійними списками.

33. Мажоритарна преференційна виборча система передбачає:

а) категоричне голосування;
б) альтернативне голосування;
в) комулятивне голосування;
г) всі відповіді правильні.

34. Мажоритарна виборча система абсолютної більшості не передбачає перемогу кандидата на виборах:

а)відносною більшістю голосів виборців;
б) абсолютною більшістю голосів виборців у першому турі;
в) абсолютною більшістю голосів виборців у першому турі і відносною більшістю голосів у другому;
г) абсолютною більшістю голосів виборців у першому і другому турах.

35. Пропорційна виборча система не передбачає:

а) вибори за регіональними партійними списками;
б) вибори за загальнонаціональними партійними списками;
в) вибори по багатомандатному округу окремих представників партії;
г) вибори як партії, так і окремих депутатів у парламентському списку.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Література

1. Політологія : Навчальний посібник для студентів всіх напрямків підготовки НУВГП // Ткаченко Г.І., Новічков Г.В., Циганчук А.С., Когут О.В., Шевчук Т.Є., Давидович С.Н., Сталоверова Г.В., Цецик Я.П.// - Рівне: НУВГП, - 2008.
2.Горлач М.І., Кремень В.Г. Політологія : наука про політику. – К. : Центр учбової літератури, 2009.
3. Погорілий Д. Є. Політологія : кредитно-модульний курс. – К.: Центр учбової літератури, «Іннос», 2008.
4. Шляхтун П.П. Політологія. Підручник.
5. Шляхтун П.П. Політологія. Підручник.
6. Юрій М.Ф. Основи політології . – К : Кондор, 2009.
7. Гілей С.Д., Гутар С.М. Політологія .- К.: «Знання», 2008.
8. Політологія: Лекційний курс і практикум // За редакцією ТВ. Гончарук. – Тернопіль: Астон, 2009.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Лекція 5. Суспільно-політичні течії

План

1. Консерватизм і неоконсерватизм.
2. Лібералізм і неолібералізм.
3. Основні ідейно-політичні течії робітничого руху.
4. Політичний екстремізм.

Завдання для самостійної роботи

1. Що вплинуло на появу ідеологічного обґрунтування політики? Як це відображено в різних державах?
2. Охарактеризуйте лібералізм і неолібералізм? Що в них спільного, що відмінного?
3. Чому після Другої світової війни відбулося зближення між лібералами і консерваторами?
4. Яка різниця між неолібералізмом і неоконсерватизмом?

Національний університет
водного господарства
та природокористування

5. Проаналізуйте основні ідейно-політичні доктрини в робітничому русі на сучасному етапі?
6. В чому полягає різниця між комунізмом і соціал-демократизмом?
7. Що являє собою політичний екстремізм?
8. Чому нині тероризм є глобальною проблемою людства і як на Вашу думку можна подолати це явище?
9. Проаналізуйте основні політичні ідеї анархізму.
10. Чому фашизм і неофашизм є реакційними політичними ідеологіями?

Тестові завдання

Визначте єдину правильну відповідь.

1. Яка соціально-політична доктрина обстоює вільне підприємництво, невтручання держави в економіку, визнає пріоритет прав людини, демократичні принципи формування державної влади?
а) фашизм;
б) неофашизм;
в) комунізм;
г) лібералізм.

2. Фундатором лібералізму вважається:
а) Е. Берк;
б) Дж. Локк;
в) Т. Кампанелла;
г) Т. Гоббс.

3. Термін консерватизм в обіг ввів:
а) Е. Берк;
б) Дж. Локк;
в) Т. Кампанелла;
г) Т. Гоббс.

4. Яка сучасна ідейно-політична доктрина має наступні ознаки: заміна реформістської моделі розвитку економіки – монетаристською, передбачає звільнення приватного підприємництва від надмірного державного втручання, заохочення подальшого розвитку ринкових відносин, приватного підприємництва?
а) неолібералізм;

Національний університет водного господарства та природокористування
б) комунізм;
в) неоконсерватизм;
г) соціал-демократизм.

5. Яка ідейно-політична доктрина сучасності характеризується наступними ознаками: збільшення регулюючої функції держави в суспільстві; держава гарантує громадянам не лише політичні, а й соціальні права; ринок регулюється органами держави, ведеться боротьба проти монополізації ринку?

а) неолібералізм;
б) неоконсерватизм;
в) соціал-демократизм;
г) клерикалізм.

6. Яка з сучасних суспільно-політичних течій заперечує існування держави й виступає за її знищення?

а) комунізм;
б) анархізм;
в) соціал-демократизм;
г) клерикалізм.

7. Як показала політична практика головна комуністична ідея – ідея соціальної рівності?

а) була у повному обсязі реалізована;
б) була частково реалізована;
в) не була реалізована через зовнішньополітичну ситуацію в світі;
г) виявилася не тільки недосяжною, а й утопічною.

8. Який політичний режим встановлюється після приходу фашистів до влади?

а) демократичний;
б) перехідний авторитарно-демократичний;
в) авторитарний;
г) тоталітарний.

9. Яка українська політична партія входить до Соціалістичного Інтернаціоналу на сучасному етапі?

а) Соціалістична партія України;
б) Комуністична партія України;
в) жодна з діючих в Україні політичних партій;
г) Народно-демократична партія України.

10. Одним з основоположників якої сучасної ідейно-політичної доктрини був Е. Бернштейн?

Національний університет водного господарства та природокористування
а) комунізму;
б) соціал-демократизму;
в) лібералізму;
г) консерватизму.

11. Хто з українських консерваторів відстоював ідею національно-військової диктатури?

а) М. Міхновський;
б) С. Томашівський;
в) В. Липинський;
г) В. Кучабський.

12. Хто з українських мислителів відстоював ідеологію, яка ґрунтувалася на принципах волюнтаризму і фанатизму?

а) М. Міхновський;
б) В. Кучабський;
в) Д. Донцов;
г) М. Драгоманов.

13. Згідно з ідеологією українського лібералізму Україна має бути:

а) національною державою;
б) правовою державою;
в) автономією у складі Російської федерації;
г) всі відповіді правильні.

14. І. Франко був представником однієї з течій соціалізму:

а) марксистського;
б) бакунівського;
в) громадівського;
г) соціал-демократичного.

15. Як співвідносяться поняття «політичний екстремізм» і «тероризм»?

а) ці поняття тотожні;
б) тероризм є крайній вияв політичного екстремізму;
в) політичний екстремізм – складова частина тероризму;
г) співвідношення цих понять непостійне, воно залежить від конкретної суспільно-політичної ситуації.

16. Суспільно-політична течія, спрямована на досягнення домінуючої ролі релігії і церкви в усіх сферах життя отримало назву:

а) панславізм;

Національний університет
водного господарства
та природокористування

б) панісламізм;
в) клерикалізм;
г) пацифізм.

17. Ідеологією якої суспільно-політичної течії є неомарксизм?

а) соціал-демократичної;
б) «нових правих»;
в) «нових лівих»;
г) пацифістської.

18. Яке соціально-політичне вчення обґрунтовувало визначальний вплив способу виробництва на державу, право, політику?

а) анархізм;
б) лібералізм;
в) консерватизм;
г) соціал-демократизм.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Література

1. Горлач М.І., Кремень В.Г. Політологія : наука про політику. – К. : Центр учбової літератури, 2009.
2. Шляхтун П.П. Політологія.- К. : 2000.
3. Юрій М.Ф. Онови політології.- К.: Кондор, 2009.
4. Погорілий Д. Є. Політологія : кредитно-модульний курс. – К. : Центр учбової літератури: «Іннос», 2008.
5. Політологія: Лекційний курс і практикум // За редакцією ТВ. Гончарук. – Тернопіль: Астон, 2009.
6. Гілей С.Д., Гутар С.М. Навчальний посібник .- К.: «Знання», 2008.
7. Політологія : Навчальний посібник для студентів всіх напрямків підготовки НУВГП // Ткаченко Г.І., Новічков Г.В., Циганчук А.С., Когут О.В., Шевчук Т.Є., Давидович С.Н., Сталоверова Г.В., Цецик Я.П. – Рівне: НУВГП, 2008.
8. Шанько В.І., Чорна Н.В. та ін. Політологія. - К., 2007.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Список основної літератури

1. Горлач М.І., Кремень В.Г. Політологія: Наука про політику. – К.: Центр учбової літератури, 2009.
2. Гелей С.Д., Рутар С.М., Політологія. Навчальний посібник. – К. «Знання», 2008.
3. Шляхтун П.П. Політологія. Підручник. – К.: «Либідь», 2010.
4. Юрій М.Ф. Основи політології. – К.: Кондор, 2009.
5. Політологія: Навчальний посібник для студентів всіх напрямків підготовки НУВГП /Ткаченко Г.І., Новічков Г.В., Циганчук А.С., Шевчук Т.Є., Когут О.В., Давидович С.Н., Сталоверова Г.В., Цецик Я.П. – Рівне: НУВГП. – 2008.

Список додаткової літератури

1. Конституція України. – К., 1996.
2. Закон України «Про професійні еліти, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – Вересень.
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. //Відомості Верховної Ради України. – 2005. – Вересень.
Закон України «Про свободу совісті та релігійних організацій» від 21.05.1997 р.
Закон України «Про об єднання громадян» від 16.06.1992 р.
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р.
Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р.
4. Закон України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України – 2001, №23.
5. Закон України «Закон України про Вибори народних депутатів України».
6. Закон України «Про вибори Президента України».
7. Погорілий Д.Є. Політологія: практично-модульнй курс. – К.: 2010.
8. Політологія: Лекційний курс і практикум /Гончарук. – Тернопіль: Астон, 2009.

Національний університет
водного господарства
та природокористування
9. Рудич Ф.М. Політологія. – К.: «Либідь», 2010.
10. Шанько В.І., Чорна Н.В. ті ін. Політологія. – К.: 2007.
11. Рудич Ф.М. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку. – К.: Парламентське видавництво, 2006.
12. Політологія: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів // М.І.Панов, Л.М.Герасіна, Журавський В.С. – К.: 2008р.
13. Шляхтун П.П. Політологія. Підручник - К.: «Либідь», 2010.

Національний університет
водного господарства
та природокористування